

Komentar in karta: 2/44

SLA V150.01 in V469.01 'kotel'

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Za pomen 'velika, navadno okrogla ali valjasta kovinska posoda za kuhanje, segrevanje', knj. *kôtel* (ó), je najpogosteje uporabljeno poimenovanje *kotel*, tudi v obliki *kotlo*. V kozjaškem podnarečju štajerske narečne skupine ter ponekod v koroških narečjih se uporablja leksem *kesel*, po trikrat pa sta zapisana še leksema *kotliček* in *kotlič*. Druga poimenovanja so redka ali označujejo posebno vrsto kotla (npr. *alfa*).

2. Morfološka analiza

kotel < **kotbl-ъ* 'kotel'

kotlo < **kotbl-o*

kotlič < **kotbl-íť-b*

kotliček < **kotbl-íť-ьk-ъ*

zidan kotel < **zid-a-n-ъ kotbl-ъ* ← **zid-a-ti* 'zidati' + **kotbl-ъ*

kotel ta ramovi < **kotbl-ъ t-ъ (ram)-ov-ъ-j-ъ* ← **kotbl-ъ* +

**ta/*tъ/*tě/*tę* 'ta' + furl. *ram*, it. *rame* 'baker'

pisker < *(*piskr*)-ъ, verjetno iz srvnem. *phister*, *phistrīne* 'pekarna' s pomenskim razvojem ≥ 'peč (za peko kruha)' ≥ 'pekač (za peko kruha)' ≥ 'lonec'

svinjski pisker < **svin-bj-ъsk-ъ-j-ъ (piskr)-ъ* ← **svin-i*, rod. **svin-bj-e* + *(*piskr*)-ъ

črn pisker < **čbrn-ъ (piskr)-ъ* ← **čbrn-ъ* 'črn' + *(*piskr*)-ъ

lonec < **lonьc-ъ* 'glinen lonec, glinena skleda'

kesel < *(*kesl*)-ъ ← nem. *Kessel* 'kotel'

alfa < *(*alf*)-a ← knj. slov. *alfa* 'prenosljiv kovinski kotel, ki je ime dobil po italijanskem proizvajalcu'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnici sta kartirana leksema *alfa* v T008 in *lonec* v T407.

Kot enkratnica s *piskr*- je kartiran leksem *pisker* v T401.

Kot enkratni besedni zvezi s *piskr*- sta kartirana leksema *črn pisker* v T022 in *svinjski pisker* v T275.

Kot enkratni besedni zvezi s *kotel* sta kartirana leksema *zidan kotel* v T049 in *kotel ta ramovi* v T063.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V148.01 *lonec* (2/43); OLA: 1173; ALE: /; SDLA-SI I: 344; ALI: 428 *kotel za polento*; ASLEF: 2680 *kotel za polento*; HJA: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Kotel je navadno litoželezna ali bakrena polkrožna posoda, vzdana v iz kamna ali opeke pozidano peč s kuriščem pod litoželeznim kotlom, pokrita z lesenim pokrovom. Kotli s pečmi so največkrat stali kot kasnejši dodatek v črnih kuhinjah ali v posebnih prostorih, svinjskih kuhinjah, v sestavi zidanih svinjakov. Njihova uporabnost je bila večstranska, saj so lahko isti kotel uporabljali za namakanje in prekuhanje belega perila (pralni kotel) in za kuhanje živinske, največkrat prašičje krme (svinjski kotel), segrevanje vode ob kolinah in drugo. Podobno so bili zgrajeni kotli s pečmi v skupnih pralnicah v delavskih (rudarskih) kolonijah (npr. v Trbovljah kolonije Ob Cesti, Neža, Njiva, Gvido idr.). Z nakupom prenosljivih kovinskih kotlov s kurišči, alf, so na kmetijah povsem opustili zidane kotle. Na živinorejskih in sirarskih območjih alpskega območja so na zasebnih ali skupnih planinah ali v vaških skupnih mlekarnah sirili mleko (kravje, ovčje, kozje) v bakrenih kotlih. Posebna vrsta delno glinenih in pozneje bakrenih kotlov, vgrajenih v zidano peč, so bili kotli za destilacijo prevretega sadja v žganje. Z žganjekuho so se poklicno ukvarjali nekateri gostilničarji, zlasti v mestih in trgih, ki so točili samo žganje. Ponekod v sadjarsko razvitih pokrajinah (npr. v vzhodni Sloveniji) so se z žganjekuho ukvarjali nekateri manjši kmetje.

Prim.: SEL 2004

7. Skica

